

26. Waller Debra G. Avoiding dangerous sexuality in Jane Eyre/D.G. Waller - Leeds Metropolitan University, UK [Електр. ресурс]//<http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/waller4.html>
27. Waring Susan M. Charlotte Brontë's Lucy Snow /S.M. Waring//Harper's New Monthly Magazine, 32: 189 (Feb. 1866). - P. 368–372
28. Wells Erin. Strength in times of sorrow/Erin Wells [Електронний ресурс]. – 1993//<http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/61brnt19.html>
29. Wendy Vaughn. Images of passion in Jane Eyre/W. Vaughn/. - Brown University, 1993//<http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/61brnt2.html>
30. Woolf Virginia. Jane Eyre and Wuthgering Heights. [An essay]/V. Woolf// McNeese, 3.69; 3.71.
31. Wroot Herbert E. Sources of Charlotte Brontë's novels: Persons and places/H. Wroot//Publications of the Bronte Society, suppl. to vol.8 (4), 1935.

Надійшла до редколегії 21.04.2011

УДК 811.11'38

І. С. Білоконенко

м. Дніпропетровськ

ПОЕТ У ПРИДВОРНІЙ КУЛЬТУРІ АНГЛІЇ ЄЛИЗАВЕТИНСЬКОЇ ЕПОХИ

Проаналізовано причини появи і рольовий статус поета «нового типу», розвиток національних жанрових традицій, художня значимість для елизаветинського періоду творчості Ф. Сідні й Е. Спенсера.

Ключові слова: Відродження, елизаветинська епоха, придворна культура, сонет, Ф. Сідні, Е. Спенсер.

Проанализированы причины появления и ролевой статус поэта «нового типа», развитие национальных жанровых традиций, художественная значимость для елизаветинского периода творчества Ф. Сидни и Е. Спенсера.

Ключевые слова: Возрождение, елизаветинская эпоха, придворная культура, сонет, Ф. Сидни, Е. Спенсер.

The author analyzed the causes of the status and role of the poet of a "new type", the development of national traditions of the genre, the artistic relevance of creativity F. Sidney and E. Spencer to the Elizabethan period.

Key words: Renaissance, Elizabethan epoch, Elizabethan court culture, sonnet, F. Sydney, E. Spencer.

Єлизаветинська епоха вважається одним з найцікавіших періодів в історії Англії. Поширення дипломатичний зв'язків Англії з країнами континенту у зв'язку з Реформацією сприяло проникненню в її культуру ренесансних ідей і затребувало їхніх досягнень. Завдяки цим рушійним процесам в Англії з'явився придворний «нового типу», людина, яка відповідала високим стандартам освіченого суспільства періоду Відродження. Двір Єлизавети I став центром гуманістичної культури. У працях вітчизняних і зарубіжних англів існує стійка тенденція до розкриття ролі митця у придворній культурі Англії (Л. Асланов, І. Булова, Б. Віппер, Д. Грін, О. Дмитрієва, М. Попова, Л. Привалова, А. Савченко, Д. Соколов, М. Шаповалова, А. Kent Nieatt, І. Daniel та інш.). Разом з тим визначення ролі поета елизаветинської епохи поки що потребує подальшого систематичного вивчення. Аналіз цього процесу в руслі вітчизняної наукової традиції, який передбачає розгляд творчості

ряду визначних митців слова в аспекті спадковості і новаторства, дозволив би доповнити наше уявлення про їхню роль у розвитку англійської поезії, сприяв би формуванню концепції жанрів літератури Відродження. Серед важливих питань цієї епохи виділяються наступні: «проблема статусу влади, проблема співвідношення влади і суспільства, протистояння королівського двору і країни, проблема релігійного конфлікту, проблема національної самосвідомості і культурного самовизначення. Цей список не вичерпує соціокультурного життя Англії XVI століття, але дає певні орієнтири при спробах інтерпретувати художні тексти» [4, с. 27–28] (тут і далі переклад наш – *І. Б.*). Процес становлення імперії в Англії, який визначав час правління Єлизавети I, сприяв формуванню суспільної думки, що творчість митця повинна слугувати інтересам монарха, держави і нації. Д. Соколов стверджує, що «...придворна культура не мала пріоритети в історичному контексті розвитку держави, в порівнянні з іншими культурними системами, але вона висувалася владою на роль домінуючої» [4, с. 40]. Придворна поезія визначила рольовий статус поета, який з людини, що розважає двір, стає особою, що здатна гідно представляти королеву і країну.

В Англії уявлення про благородство завжди було традиційним, хоча воно і змінилося під впливом ренесансної теорії. Людина Відродження – це не лише знатне походження, але й реальні чесноти, заслуги перед державою, освіта, талант: «У елизаветинську епоху англійський двір став одним з найбільш пишних в Європі, але його блиск виявлявся не в розкоші королівських резиденцій, а надзвичайно інтенсивному культурному та інтелектуальному житті» [3, с. 226]. Вимоги до придворної аристократії були підняті на високий рівень. Необхідною умовою стала «універсальність» ренесансної людини. За приклад стала сама Єлизавета I, вихована видатним педагогом Р. Ешемом, яка мала ґрунтовні знання з філософії, історії, писала вірші і музику, володіла латинською, грецькою, французькою, італійською, німецькою й іншими мовами. Таких же високих стандартів королева очікувала і від оточуючих. Придворні Єлизавети I були науковцями, філософами, поетами, вправними у риториці; володіли кількома іноземними мовами, що дозволяло їм читати в оригіналі французьку, іспанську й італійську літературу. Тож вони мали вплив при королівському дворі не лише завдяки своєму аристократичному походженню, але й внаслідок розуму, таланту, працьовитості. Придворні прагнули відповідати ідеалу людини, описаному Б. Кастільоне у трактаті «Придворний», у якому, зокрема, зазначалося, що вміння писати вірші є обов'язковим. Це призвело до появи письменників-професіоналів, задля потреб котрих почав поширюватися ринок друкованої продукції. «Нові» автори здебільшого мали не дворянське походження. Це був середній клас – люди з високим рівнем освіти, які орієнтувалися на друк і реалізацію власної літературної продукції: «Придворна рукописна поезія становила з владою єдине ціле... А можливості друкованих текстів змусили владу розмежувати авторитет влади й авторитет автора» [4, с. 81]. Частина повноважень, які раніше належали владі, – визначення жанру, тематики, проблематики, цільової аудиторії тощо – необхідно було передати автору. Тому в історії англійської літератури поняття «авторства» почало розвиватися саме в елизаветинський період: з'являється національний автор, якого знають, читають і поважають у суспільстві.

Існують різні концепції авторства в англійській літературі другої половині XVI ст. Зокрема, Д. Соколов згадує теорію Р. Хелджерсона, який пропонує виділяти три типи авторів: «придворні непрофесіонали, професійні драматурги (які відповідали придворним поетам, котрі не бажали друкувати свої твори) і поети-лауреати (такі як, наприклад, Е. Спенсер і Б. Джонсон), для яких написання поезій було обов'язком, а не розвагою» [4, с. 82]. Письменники-професіонали орієнтувалися саме на придворну літературу, і це був спосіб змінити їхній матеріальний стан. Вони намагалися в усьому відповідати придворним культурним нормам, присвячували свої твори королеві, пропагували цінності влади, робили королівський двір привабливим для нації, а їхні твори, у свою чергу, були відкритими для суспільної інтерпретації. Королівський двір, безперечно, впливав на форми літературної творчості (серед яких найвизначнішими стали саме поезія і драма) і на стиль, яким мала послуговуватися освічена еліта. Поезія Англії цього часу розвивалася придворними поетами і знатного походження – Томасом Ваєтом, графом Серрі, Філіпом Сідні, – і сином бідного кравця, секретарем графа Лестера (Роберта Дадла, фаворита королеви) Едмундом Спенсером.

Поширення гуманістичних поглядів на людину і навколишній світ, ствердження норм розвитку світської культури поступово ставали ознакою епохи Єлизавети I. Принцип гуманізму, як права людини на життя, здоров'я, особисту волю, на охорону честі і репутації, недоторканість тощо, виступав як базовий. Гуманістичні ідеали Англії склалися в цілісний світогляд: в них «...органічно перепліталися основи християнського віровчення, язичницька мудрість і світські підходи в різних галузях знання. В центрі уваги гуманістів стояло «земне царство людини», образ творця власної долі. Антропоцентризм став характерною рисою ренесансної культури. Вона стверджувала велич людини, силу її розуму і волі, високе призначення у світі» [3, с. 4]. Як зазначають науковці, основою системи гуманістичних знань елизаветинської епохи стала моральна філософія [3, с. 45]. В її рамках чітко визначалася лінія світської етики, де розглядалися проблеми гідності людини, заснованої не на знатному походженні або багатстві, а на високих моральних якостях, здатності до самовдосконалення, працьовитості, освіті, творчості, вольовій активності. Однією з перших була поетика, яка осмислювала й залучала канони і формувала нову поезію: поетика обґрунтовувала нові естетичні принципи. Митці елизаветинського часу, пропагуючи гуманістичні принципи, викладали в університетах риторіку, поетику, моральну філософію. Саме завдяки їх зусиллям гуманізм й отримував все вищий статус у суспільстві.

У поширенні нових гуманістичних ідеалів і цінностей, в утвердженні нового розуміння особистості, здатної до вільного саморозвитку, як і нового погляду на світ, важливу роль зіграли переклади давніх авторів, орієнтація на їхні досягнення. Гуманісти не лише зберігали і вивчали древні рукописи, пам'ятки мистецтва, вони вважали себе прямими спадкоємцями античної культури з її зміненим ставленням до життя. Видання нової літератури, збільшення публікацій національною мовою, поява публіцистики й іншої друкованої продукції також вплинули на поширення освіти не лише серед заможних громадян, а й середнього класу. Ренесансна література, потрапивши в поле зору читача, ставала відкритою для загальної інтерпретації. Таким чином вона пропагувати цінності придворної культури.

Розквіт англійської поезії дослідниками пов'язується з творчістю Філіпа Сідні, який в очах освіченого суспільства став новатором у поезії й теорії літератури. Він доводив, що для пропаганди високих моральних ідеалів поет більш придатний, ніж філософ-мораліст або історик. Митець виступив як теоретик літератури у трактаті «Захист поезії», котрий став маніфестом гуртка «Ареопагіт». Трактат було створено як відповідь на пуританські памфлети, що засуджували «легковажну поезію». Поет переконував, що література має високе призначення виховувати високоморальну особистість, допомагає досягти духовної досконалості. Митець слова може завдяки своїй фантазії вільно описати читачам образ ідеальної людини, якою може бути кожен. Думки Ф. Сідні про призначення поезії були сприйняті кращими літераторами тієї пори: Е. Спенсером, У. Шекспіром, Б. Джонсоном: «Він заклав традицію, що визначала особистість елизаветинської літератури, котра твориться поетами з високими етичними ідеалами, але без обивательського моралізму» [3, с. 229]. В цьому плані показовим є цикл «Астрофіл і Стела». Ліричний герой циклу не отримує очікуваного щастя в коханні, але муки і випробування показують йому шлях до моральної досконалості, а справжня любов відкриває істинну красу і дає сили для нових звершень як для суспільства, так і для себе. Ф. Сідні довів свою відданість високим моральним ідеалам не лише творами, а й власним життям: він загинув на полі бою і був визнаний національним героєм.

Новою ренесансною особистістю сучасниками називався саме Е. Спенсер, який досяг багато чого в житті завдяки виключно особистим талантам і який був унаочненням вільного розвитку нового митця. Поет любив усе благородне, чисте і добре, захоплювався моральною красою: «Справедливість, помірність, істина для нього не пусті слова, а реальність, якій він відданий. Він упевнений, що зовнішня краса виникає з краси душевної, і за це любив її» [1, с. 44]. У 1579 році поет закінчив курс університету й отримав доступ до королівського двору, де почав користуватися заступництвом королеви. Тривалий час він не міг отримати заслуженого статусу при дворі, але продовжував писати вірші та поеми, поступово здобувши популярність. Як придворний поет, він присвятив Єлизаветі I одну з найвідоміших своїх поем «Королева фей», чим змінив ставлення до себе при дворі і покращив свій матеріальний стан. Та тільки в кінця життя він отримав від королеви пенсію в 50 фунтів стерлінгів за поему «Королева фей», а останні роки життя провів у своєму ірландському маєтку.

Надзвичайно красивою є присвята королеві у кращому циклі сонетів про кохання Е. Спенсера «Amoretti». У сонеті LXXIV автор захоплюється ім'ям «Єлизавета» і говорить, що ці *happy letters* з волі майстрині-долі були складені саме в таку комбінацію. У першій строфі поет не називає це ім'я, але пояснює, що воно тричі зробило його щасливим, тричі благословило: *three times thrice happy hath me made*. Ці благословення – життя, здоров'я і сила (від матері); гідне суспільне становище, повага і слава (від королеви); щастя і кохання (від Леді):

*The first my being to me gave by kind,
From mother's womb deriv'd by due descent,
The second is my sovereign Queen most kind,
That honour and large riches to me lent.
The third my love, my life's last ornament,
By whom my spirit out of dust was raised (6, LXXIV).*

Поет звеличує найдорожчих для себе Єлизавет: для нього вони є символом життя, успіху і щастя. З ніжністю автор говорить про матір, з повагою і вдячністю – про королеву, з любов'ю – про Леді, бажаючи їм вічного життя: *Ye three Elizabeths forever live, / That three such graces did unto me give* (6, LXXIV). Сонет став блискучим поетичним твором, який ще раз продемонстрував сутність ставлення Е. Спенсера до Єлизавети I, яка була для поета такою ж дорогою людиною, як матір і кохана дружина.

Для поетів-єлизаветинців наближення персонажів до реальності було основою представлення соціально-естетичної дійсності. Традиційно придворна поезія орієнтувалася на стосунки між чоловіками і жінками: чоловіки-поети присвячували свої твори жінкам. Але єлизаветинська лірика характеризується змінами в розумінні образу коханої, яка вже не сприймається лише як «небесне» створіння; а наділяється і суто людськими, звичними характеристиками. По-іншому подаються і стосунки між закоханими. Рання середньовічна ренесансна лірика говорила про Даму як про втілення недосяжності й суворості, а штучність платонічного обоження жінки позбавляла її будь-якої реальності. У творах єлизаветинців ставлення до Дами значно наблизилося до реальних життєвих ситуацій. Зокрема, у згаданому вище циклі Е. Спенсера «Amoretti» фігура коханої «переходить» із сонета в сонет, стверджуючи незмінність почуттів поета. На перший план автор виносить розкриття душевних страждань і радощів кохання, свої сумніви і вагання. Завдяки цьому створюється різнобічно розвинута психологічна основа сонета, де крізь монотонність трактування теми кохання споглядаються справжні хвилювання і пережиті муки. В образах сонетарію Е. Спенсер спробував максимально наблизити образ Леді до реального переосмислення ролі жінки в його житті. Це дозволяло автору, як і іншим поетам-єлизаветинцям, відходити від канонів і створювати нову поетичну традицію. Благородство, ґрунтовність у визначенні художньої мети, серйозність у поданні образів своїх творів доводили, що моральні чесноти – основа творчого шляху Е. Спенсера. На цьому шляху для поета моральною основою було і християнство, яке відкривало нові кордони у сприйнятті людини. Об'єднане з духом свободи, збагачене гуманістичними ідеями, християнство давало можливість по-іншому сприймати людину. Митці Відродження піддавали критиці релігійну ідею «гріховності» людини, її тіла, пристрастей і прагнень, але поняття духовної чистоти, добра, самопожертви і любові ніколи не були за межами мистецтва будь-якого періоду. У сонеті LXVIII циклу «Amoretti», присвяченому Святу Воскресіння Ісуса Христа, Е. Спенсер говорить саме про любов Бога до людей: *So let us love, like as we ought, / Love is the lesson which the Lord us taught* (6, LXVIII). Поет упевнений, що, усвідомлюючи жертву Спасителя, люди зрозуміють цінність любові й очищення від гріха, вони будуть готові слідувати вченню Ісуса Христа. Автор упевнений, що вартість такого дорогого викупу не тільки у спокуті гріхів людей: цією жертвою Бог відкрив шлях любові до ближнього свого. Використано алюзію (*love is the lesson which the Lord us taught*) до Євангеліє від Іоанна: «Це заповідь моя, любіть один одного, як Я полюбив вас» (Євангеліє від Іоанна, 15:12). Тематично твір відрізняється від інших сонетів циклу: він представляє собою загальнолюдські міркування поета про жертву, принесену Ісусом заради людей, про подяку Спасителю, про необхідність жити за Божими законами і любити людей. Очевидно,

що автор глибоко віруюча людина і що це його щирі думки. Завдяки творчості Ф. Сідні й Е. Спенсера в Англії відбувається свого роду якісний поетичний вибух. Образи, представлені ними в сонетах і яскравих поемах, були в значній мірі гуманістичними проповідями людських почуттів, життєдайної сили природи, глибоких філософських роздумів про гармонію світу. А літературні спадкоємці Ф. Сідні й Е. Спенсера – К. Марло, У. Шекспір, У. Релі – привнесли в ліричну поезію небувалу доти розкутість, чуттєвість, свободу в зображенні емоцій і пристрастей. Проповідувалася вільна людина, яка стояла в центрі світогляду гуманістів.

Індивідуалізм, що лежав в основі світогляду придворних поетів, був у прямій протилежності до феодального корпоративного світогляду. Ідеалізованим вираженням раннього індивідуалізму було утвердження цінності окремої людської особи: «Універсальна гуманістична ідея, що повинна впливати на життя людини, полягала у формуванні вільної людини у вільній республіці» [5, с. 10]. Ця ідея мала, безперечно, прогресивне значення: Але «гуманісти двору були зустрінуті з необхідною умовою, що вони використовуватимуть свій дар і забудуть свої ідеали, що вони відмовляться від своїх інтернаціональних, міфологічних імпульсів і стануть співцями турнірів, полювання і любовного флірту» [5, с. 14]. Цей світогляд приховував у собі схильність до ствердження особистого успіху, до самореалізації за будь-яку ціну. Така ідея була «зручною» для правлячого монарха: королева могла спиратися у своїй політиці на сильних прогресивних людей, без участі нижчих класів: «Багато часу пройшло, поки гуманістична програма була асимільована у Франції й Англії та інших країнах за Альпами, де монархічні правила вже встановили, що гуманістичні цінності підкорилися конкуруючим ідеалам двору» [5, с. 11]. Д. Явіч стверджує, що зв'язок між двором і поезією існував як «прохідні двері», хоча Єлизаветинці продовжували вірити в ідеальний двір і що поети дійсно можуть підпорядковуватися авторитету двору, щоб підтверджувати своє мистецтво. Тож митцям доводилося модифікувати свої цінності, щоб вони відповідали Єлизаветинському двору.

Отже, Єлизаветинська епоха – один з найцікавіших і неоднозначних періодів в історії Англії. У країні сформувався тип «нового» придворного, який відповідав високим стандартам суспільства епохи Відродження. Поступово формується суспільна думка, що творчість митця може і повинна слугувати інтересам монарха, держави, нації. Придворний поет – це не стільки знатне походження, скільки чесноти, заслуги перед державою, освіта, розум, талант, працьовитість. Саме поетика обґрунтовувала нові естетичні принципи, а можливість друкувати тексти змусила владу розмежувати авторитет влади і автора, віддавши частину повноважень саме автору. Тому в історії англійської літератури поняття «авторства» розвивається саме в єлизаветинський період. Новатором у поезії і теорії літератури став Ф. Сідні, який пропагував високі моральні ідеали, що забезпечило митцю почесне місце серед тогочасних поетів. Новою ренесансною особистістю визнається й Е. Спенсер, який багато досяг в житті завдяки виключно особистим талантам. Поет також захоплювався моральною красою людини Відродження, стверджував її велич, силу розуму, високе призначення у світі.

Для поезії взагалі характерне вираження природи людини через любовні стосунки і переживання. Саме у способах переосмислення традиції найяскравіше виявлялася індивідуальність кожного англійського поета XVI ст. Єлизаветинська лірика характеризується змінами в розумінні сутності кохання й образу коханої жінки. Митці також розвивали жанрові традиції античної літератури, модернізували їх за рахунок національних елементів, адаптували до власних художніх задач. Це знайшло своє яскраве вираження у «спенсерівській» і «шекспірівській» формах сонета. Ренесансна поезія стала відкритою для загальної інтерпретації, пропагувала цінності придворної культури і була їй відданою. Тому яскраві й естетично значимі твори поетів-єлизаветинців ґрунтовно вплинули на подальший розвиток англійської поезії, залишившись на століття мистецьким еталоном.

Бібліографічні посилання

1. Бурова И. И. «Малые поэмы» Эдмунда Спенсера в контексте художественных исканий елизаветинской эпохи: автореф. дис. ... доктора филологических наук: 10.01.03 / Ирина Игоревна Бурова. – Санкт-Петербург, 2008. – 46 с.
2. Грин Д. Р. История Англии и английского народа [пер. с англ. – 2-ое изд., испр. и доп] / Д. Р. Грин. – М.: Кучково поле; Гиперборея, 2007. – 888 с.
3. История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения / [Л. М. Брагина, О. И. Варьяш, В. М. Володарский и др.]; Под ред. Л. М. Брагиной. – М.: Высш. шк., 1999. – 479 с.
4. Соколов Д. А. Текст. Эпоха. Интерпретация: «Песни и сонеты» Ричарда Тоттела и английская поэзия Возрождения / Д. А. Соколов. – СПб. Филологический факультет СПбГУ, 2006. – 326 с.
5. Iavitch Daniel. Poetry and Courtliness in Renaissance England., 1976. – 118 с.
6. Spenser Edmund. «Amoretti»: [Електронний ресурс] / E. Spenser. – Режим доступу: <http://theotherpages.org/poems/spenser1.html>.

Надійшла до редколегії 16.05.11

УДК 821.16.09'06-005.2

Л. О. Брега

м. Дніпропетровськ

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ

Проаналізовано дослідження за гендерним аспектом української постмодерністської літератури в сучасному літературознавстві, коротко охарактеризований стиль жіночої прози.

Ключові слова: жіноча проза, героїня нового часу, стиль жіночого тексту, гендер.

Проанализированы исследования по гендерному аспекту украинской постмодернистской литературы в современном литературоведении, кратко охарактеризован стиль женской прозы.

Ключевые слова: женская проза, героиня нового времени, стиль женского текста, гендер.

We exposed and analyzed researches of gender subjects in the postmodern Ukrainian literature and in the female prose which was published last ten years. Stile of female prose was described also.

Key words: female prose, heroine of modern time, stile of female text, gender.

Розпочинаючи розмову про сучасний стан дослідження гендерної проблематики, хочеться згадати про літературу 20-х рр. минулого століття, яка має опосередковане значення для сучасного стану гендерної проблематики, але від того не менш значимими підвалинами для сьогоденного гендерного дискурсу.